

Posudek vedoucího na diplomovou práci Ester Mészároszové

JAZYK A NÁSILÍ

Práce zkoumá novinářský informačně propagandistický diskurs na téma teroristického útoku v New Yorku (11. září 2001) a v Beslanu (4. září 2004) ve vybraných novinových textech ruské, české a německé provenience a to s částečným přihlédnutím k propagandistickým postupům z dob nacionálního socialismu a komunismu. Autorka prostudovala dlouhou řadu prací z oblasti mediální lingvistiky a osvojila si jak aparát (pojmy, termíny), tak metody lingvistické mediální analýzy. Diplomantka si je vědoma toho, že jazyk jako langue ideologický není, ale jeho užití na základě určitého výběru a určité kombinace výrazových prostředků postuluje ideologické, politické pozice. Absolutně objektivní zobrazení skutečnosti skrze média patrně neexistuje, jak selekce událostí, tak jejich transformace do jazykového kódu jsou výrazem zaujetí určitého názoru.

Zaměření práce tak otevírá otázku mezi jazykem na straně jedné a médii a ideologiemi na straně druhé, mediální způsoby konstruování reality, nahrazování aktuálního obrazu virtuálním, vydávání subjektivních postojů za přirozené, objektivní a jediné správné, celkově pak aspekty mediální komunikace a její lingvistickou bázi. Rozbor konkrétních textů má ukázat, jaký je vztah teorie a empirického zkoumání. Téma práce přesahuje čistě lingvistické hranice lexikologického zkoumání směrem k teorii komunikace, sociální lingvistiky a politologii, je ale dobře ukotveno v jazykovědné analýze.

Práce v přehledu jazykové strategie a postupů novinářských textů se zastavuje u antagonizmu (dichotomie, binární opozice) jako ústředního rysu (pouze dvě alternativy, buď-anebo, přítel-nepřítel), u argumentace (emocionální a racionální), u hodnotových soudů (explicitních a implicitních), metaforizace, u stereotypů a hyperbol; v oblasti lexikální je vyčleněno výrazivo militaristické, sakrální a výrazivo diabolizace a animalizace nepřítele. Domnívám se, že v textech ideologicky motivovaných se více méně vždycky uplatňuje dvojhodnotová logika.

Konfrontační analýza přináší pozoruhodná zjištění. Ze všech deníků je pohled Mladé fronty Dnes nejvíce předpojatý, nejvíce ideologicky zatížený: obrovské zobecňování při neznalosti historicko-politických faktů, agresivní proamerikanismus, stereotypy a nepodložená obvinění, ukřičeně agitační styl málo promyšlený, málo erudovaný. V ruských denících jsou přístupy spjaty s náboženským pohledem na svět, sakralizace zasahuje hlubinnou vrstvu kolektivního vědomí: svoboda a demokracie jako mise ve smyslu téměř náboženském, aktuálnost pojmů jako vina, pokání, milosrdenství, oběť. Izvěstija: chápání

teroristů jako narušitelů božského řádu, ostrá kritika západních hodnot, zdůrazňování otázek vojensko.-strategických, podrobné znalecké zprávy o skladbě americké armády. Německé noviny se zdráhají označit útoky jako válečný akt (traumatický vztah k válce), rozvíjejí pozitivní obraz Ameriky, nedůvěřují Rusku a východnímu bloku, emocionálně apelativní výraz je vždy propojen s pragmatickou konkretizací, argumentuje se na pozadí práva a pořádku. Na základě kritické lingvistické analýzy diplomantka zjišťuje v ruských novinách kontinuitu studené války v oblasti jazyka (zaměření na vojensko technické a strategické otázky Spojených států), orientaci na vytváření a formování mínění mas; většinou se prezentují informační fragmenty s absolutním nárokem na pravdivost. Německé noviny obvykle nabízejí ucelenější komplex, určitý systém, širší kontext včetně historie- celkově větší analytismus počítající se znalostmi čtenáře. Pokud do textů vstupuje rétorika minulosti, projevují se gradace a hyperboličnost jako příznačné rysy jak nacionálněsocialistické, tak i komunistické propagandy.

Lingvisticky je důležitá podrobná analýza základních sémantických polí polí novinářského diskursu, vytypování prostředků a postupů, jako jsou sakralizmy a militarizmy (spása lidstva a svatá válka jako ústřední sémantické jádro), z transpozic např. metaforika lovu jako zásadní znak pronásledování, ze stylicko-kompozičních postupů elipsa, opakování a tendence k dialogičnosti, charakteristika konotačních řad typu: Ládín-Hitler-Stalin aj. Diplomantka zjistila, že v českých textech výrazně dominují prostředky gramatické, především slovesa (jejich tvary a kategorie), také zájmena, v ruských pak je nápadně široké využití infinitivu, bohaté škály modalit a lexikálních prostředků expresivních a apelativních. Důležitá je hodnotící funkce (adjektiv, modálních sloves, částic a frazeologizmů) i podoba mnohých úsudkových vět (dodala bych i otázek), které již napovídají nebo přímo obsahují hodnotící soud (nepočítají s tím, že čtenář by si měl úsudek udělat sám). Důležité je zjištění, že jazyk ve své hlubinné struktuře vykazuje neobyčejnou paměť i setrvačnost a je nositelem historických zkušeností a událostí v evropském prostoru. (Mitläufer- negativní konotace z doby nacismu, podobně i české „škůdce“ podle němčiny, nacisti zavedli pojem „lidského škůdce“, kterého je třeba likvidovat jako plevel - „ausrotten“). Je třeba zdůraznit, že jazyk není škůdce, není tady přímým obžalovaným, je mediátorem, může plnit jakoukoli ideologickou funkci.

Hlavně v souvislosti s Beslanem rozebírá diplomantka problematiku **dvojího standardu** (rozdílné hodnocení stejných způsobů chování): porovnává přístup k nepříteli a k oběti, jak je chápán terorista a jak je interpretován jeho útok. Tady chci připomenout, že pojmy „terorismus“, „terorista“ původně označovaly jen způsob, techniku útoku a boje, teprve

Američané po 11. září to začali užívat jako označení nepřítele. V německých textech autorka zjišťuje převrácenou dichotomii nepřítel-oběť (nepřítelem je Putin a Rusko), naproti tomu Mladá fronta Dnes kolísá, v definici nepřítel je nerozhodná, obraz teroristů osciluje mezi obětí a agresorem. V Süddeutsche Zeitung je závažná nacistická terminologie, absolutní negativismus ovlivňující stereotypní prezentaci Ruska; autorka vyčleňuje zničující postupy uplatněné pro diskreditaci Putina (metafory, analogie) typu: der russische Führer, Fabrikant der Apokalypse, chaotischer Schlachter, Blutsauger aus dem Kremel. V ruských textech je zřetelná sakralizace politiky, dominantní hlas obětí a divinizace hrdiny-vojáka jako spasitele Ruska.

Pro žánrově stylistickou a kompoziční charakteristiku zkoumaných textů je příznačné splývání stránky informativní a komentářové (hodnotící): za informačně situačním sdělením sleduje hodnotící komentář opřený o signální slova popisu (často už sám popis je expresivně hodnotící). Segmenty otázka-odpověď už převádějí popisnost do stádia úvah a argumentací, polyfónie hlasů z obou stran dialogizuje tragédii (a také komplikuje její interpretaci): celkově je pro texty příznačná pohyblivost stylistická a komunikativní. Nadpisy statí většinou už nejsou čistě informativně obsahové, ale zabarvené hodnotící tonalitou. Ruské texty (stejně i americké) jsou nasyceny mobilizačními prvky. Rozbor dialogizace (polyfónie) významně přispívá k typologii publicistických žánrů. Z hlediska lexikologického je třeba vyzdvihnout a ocenit, jak diplomantka klasifikuje, systematizuje a uspořádává do grafů dominantní a opěrná slova kontextů ruských, českých a německých. Zvýrazněna je symbolická platnost slov, vyzdvížena slova signální i jejich integrující a apelativní funkce.

Náročná mediální analýza předložené dipl. práce podrobně mapuje difference v prezentaci obou teroristických útoků, cíle propagandistické strategie a zároveň způsoby využití či zneužití jazyka ke konstruování nové podoby nepřítele, která posloužila válečným účelům. Přirozeně, že koncepce výchozích opěrných prací a jednotlivých autorů a její aplikace na jazykový materiál novin není prosta určité schematičnosti, zároveň ovšem umožňuje určitou systematizaci a typologizaci pro rozbor rozsáhlých materiálů. Analýza materiálu v diplomové práci je vedena hledisky strukturními a funkčními: funkce jako úloha, kterou prvek plní v celkovém systému ve smyslu lingvistickém i ideologickém. Multidisciplinární zaměření odpovídá aktuálním požadavkům. Popisovaná ideologizace jazykového vyjadřování zřetelně ukazuje, že jde o působení textů, o působení jazykových projevů, nikoliv o působení jazyka jakožto jazykového systému. Vztah mezi jazykem a ideologií je volný, přitom jazyk je samozřejmě základem veškeré ideologické činnosti.

Diplomantka prokázala neobyčejný rozhled a mnohooborovou kompetenci. Práci hodnotím známkou **v ý b o r n ě** a doporučuji k obhajobě.

V Praze dne 15. srpna 2007

Doc. dr. Kamila Chlupáčová, CSc.